

Utredning av nationell laboratorieförmåga för kemiska dricksvattenanalyser vid kris och höjd beredskap

---

Citera gärna Livsmedelsverkets texter, men glöm inte att uppge källan. Bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten. Det innebär att du måste ha upphovsmannens tillstånd att använda dem.

© Livsmedelsverket, 2024.

Livsmedelsverket. Regeringsuppdrag 2024. Utredning av nationell laboratorieförmåga för kemiska dricksvattenanalyser vid kris och höjd beredskap. Livsmedelsverket Uppsala.

Omslag: Livsmedelsverket

Innehåll

1	Förkortningar.....	5
2	Ordlista	6
3	Sammanfattning.....	8
4	Uppdraget	11
4.1	I uppdraget ingår att	11
4.2	I uppdraget ingår inte att utreda	11
5	Bakgrund	12
5.1	Behov av ett nationellt beredskapslaboratorium	13
5.2	Analys av kemiska ämnen i vatten	13
6	När behövs ett nationellt beredskapslaboratorium?.....	15
6.1	Vid fredstida krissituationer	15
6.2	Vid höjd beredskap.....	16
6.2.1	Erfarenheter och utmaningar från Ukraina	16
6.3	Scenarier.....	18
	Scenario 1 – Cyberangrepp	18
	Scenario 2 – Dumpade fat med kemikalier vid en vattentäkt	19
	Scenario 3 – Skogsbrand hotar vattenverk	19
	Scenario 4 – Intrång på vattenverk	20
	Scenario 5 – Översvämning av industriområde	20
	Scenario 6 – Krig i närområdet.....	21
7	Förslag på ett nationellt beredskapslaboratorium för kemiska dricksvattenanalyser	22
7.1	Nationell kompetens och förmåga.....	23
7.2	Arbetsuppgifter	25
7.2.1	Laboratorieanalys av kemiska ämnen.....	25
7.2.2	Beredskapsplanering.....	25
7.2.3	Toxikologisk riskvärdering.....	26
7.2.4	Toxikologisk utredning	26
7.2.5	Omvärldsbevakning.....	26
7.2.6	Nätverk, utbildning och övningar.....	27
7.3	Hur ska organisationen fungera	28

8	Förutsättningar för funktionen	29
8.1	Ekonomiska förutsättningar	29
8.1.1	Rekommenderad nivå	29
8.1.2	Reducerad nivå.....	31
8.1.3	Kraftigt reducerad nivå.....	32
8.2	Juridiska förutsättningar	33
8.3	Säkerhetsförutsättningar	33
9	Formalisering och uppstart	35
10	Utblick och framtida behov.....	37
10.1	Beredskapslaboratorium för radioaktiva ämnen	37
11	Bilagor.....	38
	Bilaga 1. Kompetens hos huvud- och stödaktörerna i NBV-C.....	38
	Kompetens hos huvudaktörerna.....	38
	a) Livsmedelsverket.....	38
	b) SVA	39
	c) FOI.....	39
	Kompetens hos stödaktörerna.....	39
	a) Kemikalieinspektionen	39
	b) Sveriges Geologiska Undersökning (SGU).....	40
	c) Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB)	40
	d) Svenskt Vatten	40
	e) Sveriges Kommuner och Regioner (SKR).....	40
	Bilaga 2. Juridiska förutsättningar	41
	Bakgrund	41
	Rätten att ta del av allmänna handlingar.....	41
	Innebörden av sekretess	42
	Primära sekretessbestämmelser	43
	Överföring av sekretess.....	43
	Sekretessbrytande bestämmelser.....	44
	Vilket sekretesskydd kommer de överlämnade uppgifterna att ha hos den mottagande myndigheten?	45
	Kommer de samverkande myndigheterna att kunna dela sekretessbelagda uppgifter med varandra?	46

1 Förkortningar

AMM	Arbets- och miljömedicin
CBRNE	Kemiska (Chemical), Biologiska, Radiologiska, Nukleära och Explosiva ämnen
FOI	Totalförsvarets forskningsinstitut
MSB	Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
NBV	Nationellt Beredskapslaboratorium för vatten
NBV-B	Nationellt Beredskapslaboratorium för vatten - Mikrobiologi
NBV-C	Nationellt Beredskapslaboratorium för vatten - Kemi
NFC	Nationellt forensiskt centrum
RMV	Rättsmedicinalverket
SGU	Sveriges geologiska undersökning
SKR	Sveriges kommuner och regioner
SVA	Statens veterinärmedicinska anstalt
TiB	Tjänsteman i beredskap
VAKA	Nationella vattenkatastrofgruppen

2 Ordlista

Beredskapsmyndighet	Statlig myndighet med ansvar inom en eller flera viktiga samhällsfunktioner och vars verksamhet har särskild betydelse för samhällets krisberedskap och totalförsvaret.
Cyberangrepp	Skadlig aktivitet där angriparen försöker samla in, störa, neka, försämra eller förstöra IT-system eller själva informationen.
Dricksvatten	Dricksvatten är allt vatten som är avsett att eller rimligen kan förväntas att förtäras av människor, inklusive källvatten.
Grundvatten	Vatten i jorden eller berggrunden där hålrummen är helt vattenfyllda.
Förutsättningslös analys	Metodik som kan användas när man misstänker kontaminering med okända ämnen, till exempel vid utredning av förgiftningsutbrott, misstanke om sabotage hos ett vattenverk.
Reservoar	Reservoarer används för lagring och tryckutjämning av dricksvatten, såväl vid vattenverket som ute på ledningsnätet.
Riktad analys	En analys som är inriktad på kända, utvalda ämnen. Metoden är i regel noggrant validerad och har god känslighet, men man kan bara se de ämnen man i förväg bestämt.
Råvatten	Råvara till dricksvatten vars ursprung är grundvatten eller ytvatten.
Sektorsansvarig myndighet	Sektorsansvarig myndighet leder arbetet med att samordna åtgärder både inför och vid fredstida krissituationer och höjd beredskap.
Vattenskyddsområde	Ett mark- eller vattenområde kan förklaras som vattenskyddsområde för att skydda grund- eller ytvattentillgång som kan antas nyttjas som en vattentäkt.
TiB	Tjänsteman i beredskap är en funktion som kan nå dygnet runt, året runt och initierar och samordnar det inledande arbetet för att upptäcka, verifiera, larma och informera vid allvarliga kriser.

VAKA	Nationella vattenkatastrofgruppen ger stöd till kommuner och regioner som har drabbats eller kan komma att drabbas av akuta störningar inom den kommunala dricksvattenförsörjningen. Gruppen leds av Livsmedelsverket
Vattentäkt	Den källa från vilken man tar råvatten för att framställa dricksvatten
Ytvatten	Vatten ovanför marken såsom sjöar och vattendrag.

3 Sammanfattning

Vid en misstänkt kemisk förorening eller förgiftning av dricksvatten finns i dagsläget ingen offentlig aktör eller central myndighet som, genom sin instruktion eller på annat sätt, har ett utpekat ansvar för den nationella förmågan för kemisk analys av dricksvattnet vid kris och höjd beredskap. Ingen har därmed ett ansvar för att etablera och upprätthålla den laborativa förmåga som är nödvändig vid fredstida krissituation eller under höjd beredskap. I samband med uppbyggnaden av det nya totalförsvaret är det angeläget att ansvaret blir fastställt, tillsammans med en plan för hur den nationella förmågan ska vara utformad och vad den ska klara av vid en fredstida kris eller under höjd beredskap. En sådan förmåga är resurskrävande och om den ska finnas på plats i Sverige krävs en satsning på utveckling och uppbyggnad.

Den 26 oktober 2023 fick Livsmedelsverket uppdraget från regeringen att i samarbete med Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA), Sveriges geologiska undersökning (SGU) och Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Kemikalieinspektionen, Svenskt Vatten och Sveriges kommuner och regioner (SKR) och eventuellt andra berörda myndigheter utreda hur en nationell laboratorieförmåga för kemiska dricksvattenanalyser vid kris och höjd beredskap kan upprättas och organiseras.

I utredningen har myndigheterna utgått från nuläget och har bland annat analyserat de fall där privata och kommunala aktörer behöver hjälp med att utreda oväntade eller okända kemiska föroreningar av dricksvatten. Utredningen har även tagit del av erfarenheter från dricksvattenförsörjningen under kriget i Ukraina för att få en så tydlig bild som möjligt av vad som krävs av en nationell laboratorieförmåga under höjd beredskap.

Idag har privata och kommunala aktörer god förmåga att kemiskt analysera de hundratals ämnen som specifikt anges i dricksvattenföreskrifterna (LIVSFS 2022:12) för att säkerställa att dricksvattnet håller god kvalitet med hänsyn till just dessa ämnen. Men det finns tusentals gifter och miljontals möjliga föroreningar som kan passera obemärkt förbi. Att göra så kallade förutsättningslösa analyser där man kan leta efter både kända och okända främmande ämnen i vattnet är möjligt men kräver både avancerad instrumentering och hög kompetens. Den typen av analyser är därmed inte lönsamma för kommersiella aktörer att upprätthålla. Att bedöma toxikologiska risker med ovanliga och okända ämnen kräver också hög kompetens. En robust och operativ beredskap måste därför finnas för att kunna utreda misstänkt kemisk påverkan och eventuella hälsorisker med dricksvatten.

Oväntad eller okänd kontamination av dricksvatten händer sällan i fredstid, men vid större samhällskriser finns en överhängande risk att de blir vanligare och/eller allvarigare, såsom exemplifieras i de scenarier som beskrivs i denna utredning. Förmågan att lösa dessa fall är

extra kritisk vid höjd beredskap, då dricksvatten är angeläget för både civilbefolkningen och Försvarmakten.

Livsmedelsverket föreslår att ett nationellt beredskapslaboratorium för kemiska dricksvattenanalyser (NBV-C) upprättas genom ett samarbete mellan Livsmedelsverket, SVA och FOI i enlighet med den organisation som byggts upp för motsvarande mikrobiologiska analyser (NBV-B). Det föreslagna laboratoriet leds av Livsmedelsverket och de tre myndigheterna kommer att bidra med kunskap inom sina respektive expertområden och tillsammans bygga upp och upprätthålla en gemensam laborativ och toxikologisk kompetens och robust analysförmåga. Samarbete och kompetensutbyte mellan de ingående myndigheterna ökar det nationella beredskapslaboratoriets motståndskraft och möjliggör avancerade analyser även i kriser där en eller flera av myndigheterna inte kan fungera som vanligt. En geografisk spridning av de ingående laboratorierna gör att avancerad kemisk analys kan fungera väl även vid störda förhållanden som exempelvis försvårad transport av prover.

En förutsättning för att NBV-C ska fungera under kris och höjd beredskap är att beredskapslaboratoriet även i fredstid arbetar aktivt med kompetensuppbyggnad, omvärldsbevakning och beredskapsanpassad metodutveckling. Laboratorierna får då både nödvändig träning och kan fungera som ett stöd vid fredstida kriser där hälsofarliga kemiska föroreningar misstänks ha kommit ut i dricksvattnet.

Det är angeläget att förbereda privata och kommunala dricksvattenlaboratorier inför fredstida krissituationer och höjd beredskap. För att stärka landets sammanlagda förmåga och motståndskraft ska NBV-C även fungera som nätverkscentrum för dessa laboratorier. Genom övningar och seminarier kommer den totala förmågan och kunskapen vid landets laboratorier att öka vilket ger en extra redundans vid händelser där ordinarie laboratorier inte kan fungera som planerat.

Förmågan måste säkerställas över tid. Mot bakgrund av att NBV-C skulle bli en del i den svenska beredskapsförmågan föreslås att den ökade laborativa förmågan och riskvärderingsförmågan finansieras med statliga anslag. Dessutom behöver myndigheternas instruktioner kompletteras med de nya uppgifterna. Livsmedelsverket föreslår därför att från och med budgetår 2025 anvisa Livsmedelsverket, SVA och FOI nödvändiga medel för personal, kompetensutveckling, instrumentering, drift och underhåll, vilket ger en totalsumma på 25 mnkr per år för att etablera och upprätthålla NBV-C i Sverige.

Redan idag finns ett bra utgångsläge för den föreslagna förmågan genom att de tre myndigheterna har kemiska laboratorier och erfarenhet av vattenanalyser. De har också erfarenhet av att samarbeta inom frågor som gäller analys och utredning av okända kemiska ämnen. Implementeringen av NBV-C föreslås genomföras med NBV-B som förebild för att

formalisera organisationen, skapa samsyn om funktioner och ansvar samt planera uppbyggnad, utveckling och upprätthållande av NBV-C.

Ett nationellt beredskapslaboratorium för dricksvatten med stabil finansiering och samlad kompetens att utreda, riskbedöma och hantera både kemiska föroreningar och mikrobiologiska utbrott, blir en hörnsten i totalförsvarets förmåga att förse medborgarna med säkert dricksvatten vid kris och höjd beredskap.

I detta regeringsuppdrag har det inte ingått att utreda behovet av ett beredskapslaboratorium för radioaktiva ämnen. Livsmedelsverket föreslår därför en sådan utredning för såväl dricksvatten som andra livsmedel.

4 Uppdraget

I uppdateringen av regleringsbrevet för 2023 daterat den 26 oktober 2023¹ gav regeringen i uppdrag åt Livsmedelsverket att utreda hur en nationell laboratorieförmåga för kemiska dricksvattenanalyser vid kris och höjd beredskap kan säkerställas.

Uppdraget ska redovisas senast 31 maj 2024.

4.1 I uppdraget ingår att

- Utreda hur en nationell laboratorieförmåga för kemiska dricksvattenanalyser vid kris och höjd beredskap kan säkerställas
- Analysera lämplig organisering och dimensionering av sådan förmåga
- Analysera/utreda kostnader för etablering samt drift och underhåll
- Göra en analys av berörd lagstiftning samt vid behov lämna förslag på nödvändiga författningsändringar
- Redovisa en analys av verksamheten ur ett säkerhetsperspektiv
- Utgå ifrån regeringens förvaltningspolitiska inriktning

Livsmedelsverket har genomfört uppdraget i samarbete med Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA), Sveriges geologiska undersökning (SGU), Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Kemikalieinspektionen. Samarbetsmyndigheterna har fungerat som referensgrupp och lämnat synpunkter och kommentarer på Livsmedelsverkets utredning. Det har också förts en dialog med Svenskt Vatten och Sveriges kommuner och regioner (SKR) enligt uppdragets plan.

4.2 I uppdraget ingår inte att utreda

- Mikrobiologiska ämnen (bakterier, virus och parasiter)
- Radionukleära ämnen
- Explosiva ämnen

---

¹ Regeringen. Regleringsbrev för budgetår 2023 avseende Livsmedelsverket
<https://intranat/contentassets/c45abfd947c54c509f6649ee8ffa6312/regleringsbrev-for-budgetaret-2023-livsmedelsverket.pdf>

5 Bakgrund

År 2020 fick Livsmedelsverket i uppdrag att utreda hur en nationell laboratorieförmåga för mikrobiologiska ämnen i dricksvatten kan säkerställas² och tre år senare kunde arbetet med att inrätta det nationella dricksvattenlaboratoriet påbörjas. Sedan 2023 finns Nationellt beredskapslaboratorium för vatten – mikrobiologi (NBV-B) på plats. Beredskapslaboratoriet består av Livsmedelsverket, FOI och SVA och uppdraget är att öka förmågan för mikrobiologiska hot mot dricksvattenförsörjningen vid kriser och vid höjd beredskap³.

Vid en misstänkt kemisk förorening av dricksvattnet finns i dagsläget däremot ingen offentlig myndighet eller central aktör som, genom sin instruktion eller på annat sätt, har ett utpekat ansvar för den nationella förmågan för kemisk analys av vatten. I händelse av en större kris eller höjd beredskap är risken stor att möjliga aktörer varken har kunskap eller förmåga att utföra den typen av analyser som krävs.

Dricksvatten är vårt viktigaste livsmedel och dagligen används i genomsnitt cirka 10 liter per person till mat och dryck. Dricksvatten är även en avgörande komponent i livsmedelsproduktion och på så sätt essentiell för landets försörjningsberedskap, både när det gäller tillgången till vatten och andra livsmedel. Ett förorenat vatten kan därmed få omfattande och allvarliga konsekvenser, i form av sjukdom eller förgiftning, brist på livsmedel, ekonomiska kostnader och förtroendeförluster. Vid en indikation på kemisk förorening av dricksvatten är det viktigt att det misstänkta vattnet snabbt provtas och analyseras för att identifiera det oönskade ämnet, hitta orsaken till föroreningen och därmed kunna åtgärda problemet för att så snart som möjligt kunna återgå till normal vattendistribution.

Vid mikrobiologisk förorening är det vanligt att utfärda kokningsrekommendationer för att vattnet ska kunna konsumeras, men den åtgärden är tyvärr verkningslös vid de flesta fall av kemisk kontamination. Många kemiska föroreningar kan dessutom lagras i kroppen över tid, så även om de inte orsakar en akut förgiftning kan de på sikt orsaka sjukdom. Detta är extra problematiskt om ämnet förblir oidentifierat och finns kvar i vattnet under lång tid.

Det finns flera faktorer som bidrar till att öka risken för kontaminering av dricksvattnet. På många ställen i landet är ledningsnätet föråldrat, vilket ökar risken för inläckage av förorenat

---

² Livsmedelsverket (2021) "Utredning av nationell laboratorieförmåga för mikrobiologiska dricksvattenanalyser vid kris och höjd beredskap" Dnr 2020/02338

³ Regeringen. Regleringsbrev för budgetår 2023 avseende Livsmedelsverket
<https://intranat/contentassets/c45abfd947c54c509f6649ee8ffa6312/regleringsbrev-for-budgetaret-2023-livsmedelsverket.pdf>

vatten. Risken ökar även vid extremväder i form av exempelvis torka och översvämningar vilket kan leda till ökad markavrinning och tillfälligt utsläpp av orenat avloppsvatten. Det förekommer även att vattentäkter ligger nära tätbebyggda områden, industrier, deponier och vägnät, där olika typer av föroreningar kan följa med avrinningen.

Det försämrade säkerhetsläget ökar även risken för antagonistisk påverkan av dricksvattnet, exempelvis genom sabotage eller krigshändelser. Det kan ske genom direkt förgiftning av vattentäkt eller som ett resultat av främmande eller egna truppers aktiviteter. Exempel på kemisk förorening av mark och grundvatten i Ukraina till följd av ryska truppers agerande innefattar bland annat användningen av brandammunition, bränsleutsläpp och förstörelse av skog och åkermark.

Det säkerhetspolitiska läget är det allvarligaste sedan andra världskrigets slut, och i samband med Nato-inträdet har huvudinriktningen av det nationella beredskapsarbetet skiftat från att planera för kris i fredstid till fokus på förberedelser för väpnat angrepp mot Sverige eller Natos allierade. ”Den nationella totalförsvarsförmågan ska över tid, med utgångspunkt i vårt medlemskap i Nato, inriktas mot att försvara Sverige och allierade mot väpnade angrepp. Det stärker även vår förmåga att hantera kriser i fredstid.”⁴

5.1 Behov av ett nationellt beredskapslaboratorium

Hantering av händelser med misstänkt kemisk förorening av vatten är komplex och berör flera sektorer, departement och myndigheter från lokal till central nivå. Utan ett tydligt utpekat ansvar finns det en betydande risk att ingen aktör bedriver kontinuerligt beredskaps- och samordningsarbete för att kunna utföra kemiska analyser av vatten vid en händelse. Ett tydligt utpekat ansvar är nödvändigt för en robust förmåga att hantera händelser som annars kan ha allvarliga effekter på folkhälsan, ekonomin och förtroendet för myndigheter och andra aktörer inom dricksvattenförsörjningen.

5.2 Analys av kemiska ämnen i vatten

I den föreskrivna kontrollen av dricksvatten enligt LIVSFS 2022:12 undersöks förekomst av mikroorganismer, kemiska ämnen, radioaktiva ämnen och fysikaliska parametrar för att bestämma vattnets hälsomässiga, estetiska och tekniska kvalitet. Vad gäller kemiska ämnen är det sammantaget ett hundratal som specifikt nämns i dricksvattenföreskrifterna.

---

⁴ Regeringskansliet (2023). Kraftsamling, Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret Ds 2023:34. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2023/12/ds-202334-kraftsamling/>

Provtagningsfrekvens och vilka av dessa ämnen som ska undersökas bestäms genom en färoanalys gjord av dricksvattenproducenten. Analyser av dessa ämnen görs antingen av kommunala laboratorier knutna till vattenverken eller av upphandlade privata aktörer. De privata laboratorierna ingår ofta i större internationella koncerner och en del analyser utförs utomlands. Gemensamt för dessa analyser är att de är så kallade riktade analyser, vilket betyder att man endast analyserar ett eller flera utvalda specifika ämnen. Man kan därmed endast hitta det man aktivt letar efter.

Föreskrifternas grundläggande krav är dock att det vatten som distribueras till användare ska vara hälsosamt och rent. Detta innebär med andra ord att om det finns risk att vattnet innehåller hälsofarliga ämnen, vare sig de nämns i dricksvattenföreskrifterna eller inte, så är det dricksvattenproducentens skyldighet att säkerställa att dessa ämnen inte förekommer i hälsofarliga koncentrationer i utgående vatten. Detta utgör en enorm utmaning eftersom det finns tusentals kända toxiska ämnen, samt miljontals kända ämnen med okänd toxicitet, som kan förstöra dricksvattnet. Dessutom tillkommer hittills okända ämnen, både de som redan finns i naturen och de som ännu inte utvecklats.

För att kunna analysera fler ämnen än de som specifikt nämns i dricksvattenföreskrifterna kan dricksvattenproducenterna i enstaka fall låta vattnet analyseras med dyrare multimetoder, till exempel för bekämpningsmedel, där flera hundra ämnen kan analyseras i en och samma metod. Men detta är specifikt framtagna metoder utvecklade för att fånga grupper av ämnen med liknande struktur och täcker ändå inte alla skadliga ämnen som kan förekomma i vattnet.

Vid en allvarlig händelse där man misstänker att vattnet blivit kontaminerat kan man därför utöver de vanliga riktade analyserna även behöva göra så kallad förutsättningslös analys. Vid en förutsättningslös analys undersöker man alla ämnen som kan finnas i vattnet, oavsett om de är kända eller inte. Dessa analyser kräver både avancerad specialutrustning och personal som är tränade för just dessa typer av analyser. Genom en förutsättningslös analys kan man identifiera ämnen som man annars inte aktivt letar efter. För ovanliga ämnen kan dessutom en toxikologisk bedömning behövas för att utreda om de är skadliga. Då dricksvatten är något man dagligen får i sig kan även en låg koncentration av ett kemiskt ämne som inte akut påverkar hälsan ändå ge allvarliga hälsoeffekter på sikt.

6 När behövs ett nationellt beredskapslaboratorium?

Syftet med ett NBV-C är att på ett så effektivt sätt som möjligt kunna hjälpa till med analyser, expertkunskap och samordning vid en konstaterad eller misstänkt kemisk förorening av dricksvatten. Förmågan ska fungera vid fredstida kriser samt skärpt beredskap och krig och blir därmed en viktig del av totalförsvaret. En allvarlig händelse kan leda till konsekvenser för flera delar av samhället. I värsta fall sker det dessutom flera allvarliga händelser samtidigt. Detta ställer höga krav på en välförankrad och stark organisation.

6.1 Vid fredstida krissituationer

Under fredstid kan det trots den kontinuerliga föreskrivna kontrollen av dricksvattenkvaliteten inträffa oförutsedda incidenter som kan skapa problem hos dricksvattenproducenterna både i vattenverk, reservoarer och distributionsnät. Detta kan medföra att invånare i en eller flera kommuner blir utan dricksvatten eller i värsta fall förgiftade av dricksvattnet. Orsaken till störningarna kan exempelvis vara översvämning, olyckor, fusk eller misstag vid dosering av beredningskemikalier. Även inbrott på vattenverk kan medföra nedstängning tills åverkan på dricksvattnet kan uteslutas.

Behovet av att kunna utreda oväntad kemisk påverkan eller förgiftning, oavsett källa, belyses väl av förgiftningsfallet i Söderhamn i oktober 2023. Detta fall blev mycket uppmärksammat i media då en hel familj blev allvarligt förgiftade och en 4-årig flicka avled. För att lösa fallet behövdes många veckors samarbete mellan kemister och toxikologer på flera myndigheter - främst Polisen, Nationellt Forensiskt Centrum och Giftinformationscentralen, men även Livsmedelsverket, SVA och FOI. Gruppen som samarbetade var endast tillfälligt sammansatt, och otydliga kontaktvägar och ansvarsfördelning ledde till att det dröjde innan alla relevanta aktörer blivit involverade. Flera organisationer bidrog på frivillig basis då ärendet låg utanför deras ordinarie ansvarsområde, och i mån av att personal fanns tillgänglig för tillfället.

För att kunna lösa denna typ av svåra fall på ett snabbt och effektivt sätt inom dricksvattenområdet är det viktigt med en permanent organisation med tydlig ansvarsfördelning och ordentliga resurser.

Det finns logistiska utmaningar kring att skicka vattenprover till relevanta laboratorier. Snabba svar är kritiskt för åtgärder och beslut, och redan i nuläget kan långhelger och semestertider vara utmaningar inom Sverige. En del prover behöver dessutom skickas utomlands. Allt detta blir än mer problematiskt i kristider, som exempelvis under coronapandemin.

Ett flertal andra konkreta tillfällen där det tilltänkta NBV-C skulle spela en nyckelroll för utredning och rådgivning vid fredstida kriser finns beskrivna i 6.3 scenario 1–5.

6.2 Vid höjd beredskap

NBV-C bör ha kapacitet för liknande typer av händelser under höjd beredskap som i fredstid. Under höjd beredskap antas dock arbetets omfattning öka. Det blir då viktigt att NBV-C har en etablerad organisation och nätverk som kan stärkas med utökad personalstyrka, förbrukningsmaterial, samt kommunikationsinsatser internt och externt. Analyser kan även behöva utföras på begäran av en totalförsvarsmyndighet inklusive Försvarmakten.

Beroende på en händelses betydelse kan det komma att ställas högre krav på informationssäkerhet. Vid en kontamination kan till exempel uppgifter om den misstänkta källan, antal drabbade personer, analyser, forensiska spår, samt eventuell riskvärdering vara extra skyddsvärda. För exempel på när NBV-C skulle behövas under höjd beredskap, se 6.3 scenario 1–6.

6.2.1 Erfarenheter och utmaningar från Ukraina

I ett pågående myndighetsgemensamt MSB 2:4-projekt⁵ samlas erfarenheter från livsmedels- och dricksvattenförsörjning under kriget i Ukraina. Kriget påverkar olika delar av Ukraina på olika sätt – vissa delar kan vara obebodliga på grund av militära stridshandlingar samtidigt som livet i andra delar pågår näst intill som vanligt. Däremot kan transporter i hela Ukraina vara påverkade, och attacker mot centrallager, silos och vattenverk förekommer regelbundet i hela landet. Rekommendationen till vattenproducenterna är att ha lager av kritiska varor som räcker i tre till sex månader. Strategiska funktioner decentraliseras. Man undviker att samla resurser på en plats eftersom det kan innebära att platsen blir mål för militära attacker.

För att kunna hantera långvariga avbrott i distributionen av dricksvatten behövs bland annat tillgång till alternativa vattentäkter samt att man har planerat och övat nödvattenförsörjningen i förväg. Det behövs också en lokal förmåga till provtagning för att kunna säkerställa att dricksvattnet är säkert.

Enskilda händelser som sprängningen av Kakhovka-dammen i juni 2023 orsakade enorma skador och översvämmade ett omfattande område. Städer och byar ödelades och avloppsvatten och kemikalier följde med vattenmassorna och gjorde åkermark obrukbar och förorenade både grund- och ytvattentäkter. Händelsen klassas som en naturkatastrof och miljöförstörelsen kommer att påverka mark och vatten i årtionden framöver.

---

⁵Livsmedelsverket (2023) <https://www.livsmedelsverket.se/om-oss/samarbeten-och-projekt/projekt2/erfarenheter-fran-livsmedel-och-dricksvattenforsorjning-under-krig-i-ukraina>

Dieselbränder och olika utsläpp från kemisk industri är också ett stort problem. ”Oljedepån vid byn Kryachky utanför Kiev träffades av en missil tidigt under kriget. Anläggningen är egentligen inte så stor, men attacken ledde till att över 10 000 ton bränsle brann under ett par dagar. Hela omgivningen påverkades, luften förorenades, dammet täckte allt och olja läckte ned i marken.”^{6 7}

Såväl riktade krigshandlingar som olyckor och misstag kan leda till förorening av vattentäkter. Fordon, gamla vapen, ammunitionsrester och kadaver överges eller dumpas okontrollerat i sjöar och vattendrag. Vapensystem och sprängämnen resulterar i utsläpp av tungmetaller som bly, kadmium och arsenik⁸. Odetonerad ammunition och landminor orsakar allvarliga skador på mark och vatten genom långsamt läckage av toxiska ämnen över flera år.

Vitneskildringar från andra krigsdrabbade områden visar också att det är vanligt att hålla okänd vätska i dammar eller vattentäkter för att skrämmas. Det kan vara något helt ofarligt, men rädslan för förgiftning gör att befolkningen i området inte vågar dricka vattnet. Dessa exempel visar på ett omfattande behov av olika kemiska dricksvattenanalyser i krigstid.

---

⁶ Hellmark (2023). Så drabbas miljön i krigets Ukraina, *Sveriges Natur*. <https://www.sverigesnatur.org/aktuellt/sa-drabbas-miljon-i-krigets-ukraina/>

⁷ Halkjaer (2023). Kriget i Ukraina sätter fokus på miljöfrågorna, *Sveriges Natur*. <https://www.sverigesnatur.org/aktuellt/kriget-i-ukraina-satter-fokus-pa-miljofragorna>

⁸ Splodytel et al (2023). The impact of Russia's war against Ukraine on the state of the country's soil, Analysis results. *Ecoaction*. <https://en.ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/impact-on-soil-russian-war.pdf>

6.3 Scenarier

Livsmedelsverket har beredskap dygnet runt i form av tjänsteman i beredskap (TiB).

Detsamma gäller för den nationella vattenkatastrofgruppen (VAKA). Dessa två funktioner tar emot larm från myndigheter och dricksvattenaktörer som drabbats eller kan komma att drabbas av akuta händelser som påverkar dricksvattenförsörjningen. Kommunikation mellan VA-organisation, TiB, VAKA och NBV kommer att vara av central betydelse för hantering av händelser på ett effektivt sätt.

Nedan beskrivs tänkbara scenarier där det tilltänkta NBV-C skulle spela en nyckelroll för laboratorieanalys, utredning och rådgivning både vid frestida kriser (scenario 1–5) och vid höjd beredskap (scenario 1–6). Initialt kan både kemisk och mikrobiologisk analyskompetens behövas för att spåra föroreningskällan och bedöma dricksvattenkvaliteten. Då det redan finns ett nationellt beredskapslaboratorium för mikrobiologiska dricksvattenanalyser (NBV-B) fokuserar scenarierna främst på kemiska dricksvattenanalyser.

Scenario 1 – Cyberangrepp

Ett av de större privata laboratorieföretagen i Sverige slås ut på grund av ett cyberangrepp som drabbar hela koncernen. Laboratorierna genomför dagligen kemiska dricksvattenanalyser åt en stor andel av Sveriges vattenverk. Hela denna verksamhet upphör i samma stund som attacken genomförs och den nationella laboratoriekapaciteten minskar kraftigt.

NBV-C kontaktas, samordning och stöd till dricksvattenproducenterna erbjuds för alternativa laboratorier och analysmetoder, riskvärderingar, samt omprioriteringar i analysverksamheten.

Antalet cyberangrepp har ökat de senaste åren. Under 2023 noterades en kraftig ökning av cyberangreppsförsök mot myndigheter och leverantörer av samhällsviktiga tjänster.⁹ Vilken eller vilka metoder som används beror på angriparnas motiv och drivkrafter. Scenariot speglar det rådande omvärldsläget och kan även innefatta angrepp från främmande makt.

---

⁹ MSB (2024). EU förändrar cybersäkerhetsområdet: Årsrapport it-incidentrapportering 2023 (MSB2341) ISBN: 978-91-7927-494-8

Scenario 2 – Dumpade fat med kemikalier vid en vattentäkt

Ett tiotal dumpade fat har påträffats i ytterkanten av kommunens största grundvattentäkt. Det finns ingen märkning med information om innehållet. Faten läcker en svart kladdig massa som avger en skarp lukt.

NBV-C kopplas in och erbjuder stöd för provtagning och genomför en kemisk utredning av de okända ämnena samt bidrar tillsammans med andra myndigheter till en kartläggning av spridningen i dricksvattenkedjan. En toxikologisk riskvärdering behöver utföras som underlag till beslut och åtgärder. Uppföljande analyser kommer att behövas under längre tid.

Kemiska föroreningar kan finnas kvar länge i mark och grundvatten, vilket i sin tur leder till att vattentäkter påverkas under lång tid. Situationen kan uppstå såväl på grund av en misskött industri som sabotage från främmande makt.

Scenario 3 – Skogsbrand hotar vattenverk

En skogsbrand lika kraftig som i Västmanland 2014 härjar i mellersta Sverige. Denna gång ligger ett kommunalt vattenverk i direkta farozonen och behöver inledningsvis evakueras. Branden ger tekniska problem i både vattenverket och dess laboratorium. Branden leder till komplexa föroreningar både i grund- och ytvatten som används för dricksvattenproduktion.

NBV-C kopplas in och avancerade vattenanalyser inleds för att utreda hur grundvattnet och ytvattentäkten har påverkats av branden. En inventering genomförs för att kartlägga om fler verksamheter, lantbruk med mera har påverkats av skogsbranden och därmed vilka kemikalier från dessa som kan påverka råvattnet. Både i ett akut skede samt på längre sikt är det viktigt att ha underlag för toxikologisk riskvärdering så att åtgärder och beslut kan tas angående driftsättning av vattentäkten. Löpande kommunikation sker med den drabbade kommunen och dricksvattenproducenten. NBV-C ger expertstöd och omdirigering av rutinanalyser genomförs tills det vanliga laboratoriet på vattenverket åter kan tas i drift.

Antalet skogsbränder – och även brändernas intensitet ökar. Vid en brand kan det bildas ämnen som påverkar råvattnets kvalitet. Effekterna kan sitta i under lång tid. Förutom att situationen kan uppstå av samma anledning som i Västmanland – gnista från skogsmaskin – så kan den uppstå i krigstid på grund av bombdetonation eller annan antagonistisk gärning.

Scenario 4 – Intrång på vattenverk

På morgonen upptäcks att det har varit inbrott i vattenreservoaren på kommunens största vattenverk. Syftet är oklart. Det finns ingen information eller kvarlämnade föremål som kan ge någon förklaring till vad som hänt. Inte heller kända hot eller några symtom eller signaler från eventuellt påverkade konsumenter. Vattenverket undrar om någon kan ha hållt något i vattnet som inte ska vara där.

I den akuta fasen genomför NBV-C en utredning med förutsättningslösa analyser för att om möjligt påvisa främmande ämnen i vattnet. Om en kontamination konstateras påbörjas riktade analyser för kartläggning av eventuell spridning till konsumenterna. Om ämnet/ämnena kan identifieras genomförs dessutom en riskvärdering för att få underlag till beslut om åtgärder.

Inbrott på vattenverk sker i dagsläget av olika anledningar. Det är ofta svårt att slå fast syftet, och exakt vad som har hänt utöver det uppenbara som en uppbruten dörr. Men det är fortfarande möjligt att någon har förgiftat vattnet. I dagsläget finns inga inarbetade strategier för denna typ av incidenter.

Scenario 5 – Översvämning av industriområde

Stadens vattenverk har påverkats av ett kraftigt oväder och översvämningar. Ett närliggande industriområde och en gammal deponi ligger under vatten. Vattendraget där kommunen tar sitt vatten har blivit brunt och grumligt och det är oklart vilka ämnen som nu kan finnas i vattnet. Fler kommuner nedströms är också drabbade. Det har inkommit klagomål på lukt, och flera personer har drabbats av illamående och andra symtom.

NBV-C kopplas in för att genomföra en kemisk utredning av okända ämnen. I utredningsarbetet ingår också toxikologernas arbete med tolkning av symtom hos de insjuknade. Förutom identifiering av de främmande ämnena utförs kvantifiering, spårning av föroreningskällor, analys av geografisk spridning nedströms, samt tidstrender under längre tid. Toxikologisk riskvärdering för underlag till beslut och åtgärder behövs från det akuta skedet till dess det är dags att släppa på vattnet igen. I denna komplexa situation är det viktigt att ha en löpande kommunikation med VAKA och de drabbade kommunerna och dricksvattenproducenterna. Eftersom risken för mikrobiologisk smitta i detta scenario är mycket stor kommer arbetet att ske i nära samarbete med NBV-B.

Under 2000-talet har katastrofer relaterade till översvämningar på grund av klimatförändringar fördubblats. Scenariot skulle också ha kunnat orsakats i krigstid av en sprängd damm.

Scenario 6 – Krig i närområdet

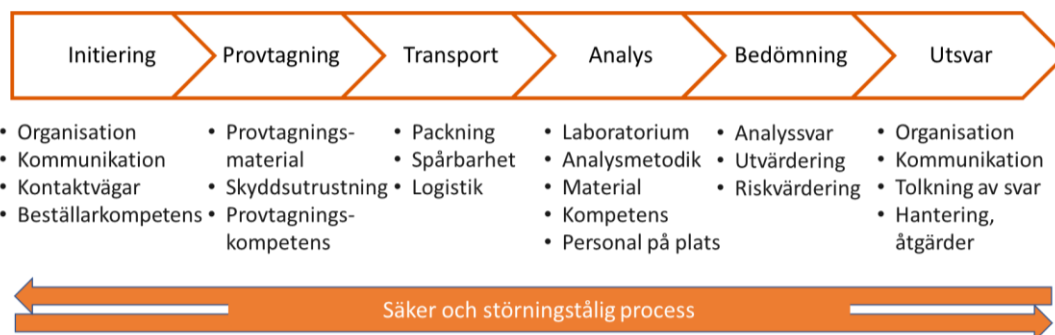
Det är krig i närområdet. Under de senaste månaderna har flera svårförklarliga olyckor och misstänkta sabotage inträffat även i Sverige. Elförsörjningen är påverkad och cyberangreppen har ökat i omfattning. På några platser i landet har det påträffats diesel i öppna vattentäcker. Flera sabotage vid både stora och små vattenverk med risk för förorening oroar myndigheterna. Belastning på 1177 är hög och många samtal handlar om lokala utbrott av magsjuka. Även Giftinformationscentralen får ta emot ett stort antal samtal som tyder på exponering av okända ämnen från dricksvatten. Sociala medier kokar av konspirationsteorier och det är bråttom att komma ut med korrekt information om vad som pågår.

NBV aktiveras för att utreda förgiftningsfall, sjukdomsutbrott och samordna och stötta analysverksamheten vid lokala dricksvattenlaboratorier. Riskvärdering genomförs, beredskapsplaner aktiveras och NBV-C och NBV-B arbetar tätt tillsammans. Alternativa laboratorier involveras och kommunikation upprättas. NBV stöttar kommuner och dricksvattenproducenter att ta beslut utifrån begränsad information. En löpande dialog förs med VAKA och de drabbade kommunerna.

Erfarenheter från krigets Ukraina visar på återkommande sabotage mot dricksvattenanläggningar, cyberangrepp mot landets IT-struktur och ständiga avbrott i verksamheten på grund av flyglarm. Transporterna är påverkade och decentralisering av kritiska samhällsfunktioner är livsnödvändiga.

7 Förslag på ett nationellt beredskapslaboratorium för kemiska dricksvattenanalyser

För att säkerställa att Sverige har en god förmåga att utreda och hantera händelser där kemiska föroreningar misstänks ha kontaminerat dricksvattnet behövs en stabil organisation med långsiktig finansiering. Funktionen ska ha förmågan och resurserna att ge stöd till samhället utifrån de scenarier som beskrivs i avsnitt 6.3. Vid varje händelse, oavsett om det gäller vid kris eller höjd beredskap, som medför att den nationella förmågan behöver aktiveras, måste alla steg i analyskedjan fungera. Detta gäller allt från den första kommunikationen och provtagningen till laboratorieanalys och provsvar samt riskvärdering. De kritiska stegen i analyskedjan beskrivs i Figur 1.

Figur 1 För att det ska finnas en fungerande och robust analyskedja för kemiska prov vid en händelse med förgiftning eller misstänkt förorening är det många delar som måste finnas på plats. Involverade aktörer måste komma i kontakt med varandra, beslut om relevanta analyser måste fattas. För att provtagning ska kunna ske måste material och kompetent personal finnas på plats, och det behövs tät kommunikation med analyserande laboratorium om vilka prov som ska tas och på vilket sätt. Proven måste packas på ett korrekt och säkert sätt för transport, som ska vara spårbar. Vid mottagande laboratorium måste personal med rätt kompetens finnas på plats och ha tillgång till material, instrumentering och analysmetoder för att kunna genomföra och svara ut analysen. För tolkning av analyssvaret och beslut om hanteringsåtgärder behövs toxikologisk riskvärdering och ofta ytterligare kommunikation för råd och expertstöd, beroende på hur komplicerad händelse det handlar om.

Funktionen behöver därför, utöver praktisk kunskap för att utföra kemiska analyser av dricksvatten, ha en bred toxikologisk kompetens, samt kunskap om dricksvattenproduktion och distribution, utredningsarbete och nationell samordning. För att kunna fungera som ett stöd och en resurs vid kris och höjd beredskap behöver det finnas en grundorganisation i vardag och fredstid som aktivt arbetar med kompetensförsörjning och beredskapsplanering. Förmågan föreslås vara fördelad mellan flera myndigheter för att minska sårbarheten och öka den geografiska spridningen.

7.1 Nationell kompetens och förmåga

Livsmedelverket föreslår att ett nytt nationellt beredskapslaboratorium för vatten med fokus på kemiska analyser (NBV-C) bestående av Livsmedelsverket, Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) och Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) inrättas. Dessa tre myndigheter har sedan tidigare, med tillfälliga medel, inlett samarbete för att analysera både kända och okända kemiska föroreningar i dricksvatten.

I de tre myndigheterna finns följande nyckelkompetenser representerade som är viktiga för uppdraget:

- Analys av C-ämnen (kemiska stridsmedel, toxiska industrikemikalier, bekämpningsmedel, naturliga gifter och andra miljögifter)
- Förutsättningslös analys (okända ämnen)
- Provtagning och hantering av okända och misstänkt farliga/giftiga ämnen (CBRN)
- Hantering av högtoxiska ämnen i speciallaboratorium
- Kvalitetssäkrade system för analysmetoder och metodutveckling
- Stor laboratoriekapacitet vid kris (förmåga att skala upp, stora provflöden, automatisering)
- Tokikologisk riskvärdering inom livsmedel och dricksvatten, samt kemiska stridsmedel och övriga C-ämnen
- Sektorsansvar, nätverk och upprättade kontaktvägar till andra myndigheter, laboratorier, kommuner och VA-organisationer.

Utöver detta leder Livsmedelsverket den nationella vattenkatastrofgruppen VAKA, den myndighetsgemensamma Nationella samordningsgruppen för dricksvatten, samt är sektorsansvarig myndighet för livsmedelsförsörjning och dricksvatten.

I den nationella förmågan ingår även kommunalt ägda vattenlaboratorier (oftast lokaliserade på vattenverk), kommersiella laboratorier samt andra myndigheter till exempel NFC (Nationellt Forensiskt Centrum) och Försvarmakten. På svenska universitet, till exempel SLU, finns det både forskningslaboratorier och laboratorier som utför miljöövervakning i vatten. Kompetens inom riskvärdering finns också på andra myndigheter som till exempel Kemikalieinspektionen, Giftinformationscentralen och på arbets- och miljömedicinska kliniker.

Till den nationella förmågan hör även en grupp stödaktörer som pekats ut i det regeringsuppdrag som ligger till grund för denna utredning. Dessa stödaktörer besitter viktiga kompetenser kring exempelvis det nationella produktregistret för bekämpningsmedel (Kemikalieinspektionen); grundvattenresurser, miljö/grundvattenövervakning och geologiska förutsättningar för transport och spridning av ämnen i mark och grundvatten (SGU).

Ytterligare andra kompetenser är beredskapsfrågor och hotbild (MSB), kontakt med verksamhetsutövare (Svenskt Vatten) och stöd till kommunernas arbete med dricksvattenkontroll (SKR).

Kompetens hos huvud- och stödaktörerna i NBV-C finns ytterligare beskrivna i bilaga 1.

Sedan 2017 har Livsmedelsverket, SVA och FOI samarbetat inom en rad enskilda MSB 2:4 projekt med fokus på utveckling av kemiska analysmetoder för förutsättningslös analys och utredning av okända kemiska ämnen i såväl dricksvatten som andra livsmedel. Projekten har fokuserat på samverkan mellan olika myndighets- och universitetslaboratorier. Även privata aktörer, kommunala dricksvattenlaboratorier och dricksvattenproducenter har deltagit.

Sammantaget så har dessa projekt kunnat upprätthålla en viss tillfällig nationell förmåga för kemisk analys då de haft möjlighet att genomföra utredningar åt intressenter under projekttiden, se Tabell 1. Eftersom fokus i dessa projekt framför allt varit på analysmetoder så har en del av punkterna i analyskedjan i Figur 1 inte behandlats fullständigt (såsom initiering, provtagning, transport, bedömning inklusive riskvärdering, utsvär). Denna kunskap behöver byggas upp ytterligare i NBV-C.

Tabell 1. Gemensamma MSB-projekt med fokus på förutsättningslös analys

År	MSB 2:4-projekt
2017–2018	Stärkt förmåga till analys av råvatten och dricksvatten vid oväntad kemisk, mikrobiologisk och radioaktiv förorening i fredskriser, för det civila försvaret och höjd beredskap, Folkhälsomyndigheten, Livsmedelsverket, FOI, SVA och SSM
2019–2021	Nationellt expert- och analysstöd för förutsättningslös identifiering av hälsofaror i vatten vid kris och höjd beredskap, Livsmedelsverket, FOI, SVA, Umeå universitet, Norrvatten, med flera.
2022–2024	Expanderad nationell laboratorieförmåga för analys av dricksvattenprov med okänt innehåll vid kris och höjd beredskap, Livsmedelsverket, FOI, SVA, Norrvatten, SLU, Stockholm Universitet med flera.
2023–2025	C-nätverket: Myndighetssamverkan för totalförvarstöd vid C-händelser, SVA, Livsmedelsverket, FOI, NFC, RMV med flera.

De ovan nämnda projekten har möjliggjorts enbart tack vare tidsbegränsade medel från MSB. Förmågan är i stort behov av att vidareutvecklas och det behövs en stabil, permanent finansiering för denna utveckling och för upprätthållande av förmågan.

7.2 Arbetsuppgifter

NBV-C ska stötta när de kommunala och privata laboratorierna antingen inte fungerar eller att deras egen förmåga inte räcker till. Stödet kommer att omfatta laborativa tjänster, rådgivning om analyser och riskvärdering. NBV-C kommer att arbeta förebyggande genom beredskapsplanering, omvärldsbevakning, metodutveckling och genom att skapa nätverk för dricksvattenlaboratorier. Stödet ska kunna efterfrågas av berörda aktörer såsom kommuner, dricksvattenproducenter, länsstyrelser, andra centrala myndigheter samt Försvarsmakten.

7.2.1 Laboratorieanalys av kemiska ämnen

Det nationella beredskapslaboratoriet ska kunna göra de analyser av kemiska ämnen i dricksvatten som inte utförs på kommunala eller privata laboratorier i Sverige. NBV-C ska även kunna utföra utredningar av okända eller oväntade kemiska föroreningar genom förutsättningslös kemisk analys. Dessa analyser är komplicerade och det kan ta flera år att bygga upp förmågan. Eftersom efterfrågan i fredstid dessutom är låg blir det inte heller lönsamt för kommersiella laboratorier att sätta upp och erbjuda dessa analyser. Detta bidrar till att de kommunala och privata laboratoriernas förmåga att utföra dem för närvarande är begränsad. Här ska NBV-C kunna träda in med allt från rådgivning för provtagning till att utföra analyserna, tolka resultaten, riskvärdera och ge råd om eventuella åtgärder. NBV-C ska även kunna erbjuda expertstöd gällande alternativa analyser och laboratorier, samt ge rådgivning kring provtagning. Särskilt vid en stor händelse – med behov av omfattande provtagning för att kunna identifiera, kartlägga och spåra en kontamination för att komma till rätta med problemet – ska expertstödet kunna göra en prioritering av vilka prover som ska tas och analyseras först.

Analyserna ska i fall av en allvarlig händelse utgöra ett stöd för den aktör som leder utredningen, vilket kan vara en kommun, länsstyrelse eller annan central myndighet samt under särskilda omständigheter Försvarsmakten.

7.2.2 Beredskapsplanering

Tillsammans med andra myndigheter bygger Livsmedelsverket Sveriges beredskap för kris och ytterst krig. För att bygga en sådan beredskap behöver NBV-C identifiera vilka delar i verksamheten som är i behov av ytterligare förstärkning i händelse av kris eller krig. Detta kommer att kräva ett samarbete internt inom NBV-C, men även med externa parter. Målet med en beredskapsplan är att verksamheten ska fortgå på ett tillfredsställande sätt trots eventuellt yttre störande omständigheter.

En genomgripande kartläggning av den nationella förmågan behöver utföras och kritiska beroenden från risk- och sårbarhetsanalyser undersökas. Dessutom behöver dricksvattenproducenternas och dricksvattenlaboratoriernas behov av stöd analyseras. I beredningsplaneringen ingår även utredning av alternativa platser för analys av kemiska ämnen. Som ett led i detta kommer förfogandelagstiftningen att undersökas.

Tillsammans med kontinuitetshandling finns därmed förutsättningar för att minska sårbarheter, stärka den nationella förmågan och därigenom motstå och hantera den föränderliga hotbilden.

7.2.3 Toxikologisk riskvärdering

Analysresultat som genereras av NBV-C eller andra laboratorier måste bedömas ur ett hälsomässigt (toxikologiskt) perspektiv. Det vill säga att göra en fullständig riskvärdering av det funna kemiska ämnet, innehållande faroidentifiering, farokarakterisering, exponeringsuppskattning och riskkarakterisering. Detta för att kunna avgöra om den uppmätta halten av ett kemiskt ämne i vattnet innebär en risk eller ej, både vid en kortvarig (akut) och en långvarig (kronisk) exponering för ämnet.

7.2.4 Toxikologisk utredning

Vid kontamination av ett dricksvatten kan det initialt vara okänt vilket eller vilka kemiska ämnen som är orsaken. Som ett komplement till kemiska analyser är tolkning av förgiftningssymtom ett viktigt verktyg för att leda utredningen framåt. Ett exempel på ett tillfälle är förgiftningsfallet i Söderhamn 2023 då det visade sig att en grundlig toxikologisk utredning var nyckeln till att förstå vilket ämne som låg bakom förgiftningen. Efterföljande kemiska analyser kunde sedan bekräfta misstanken. Även några av scenarierna i avsnitt 6.3 pekar på betydelsen av att tidigt koppla in toxikologisk expertis för att utreda vad som hänt.

7.2.5 Omvärldsbevakning

Omvärldsutvecklingen är komplex, hoten förstärker varandra och förändringar sker snabbt. För att kunna erbjuda analyser och riskvärdering av hälsofarliga kemiska ämnen behövs en omvärldsbevakning för att tidigt kunna identifiera och förbereda för oväntade ämnen som kan bli ett hot mot en säker dricksvattenproduktion. En stor del av detta arbete görs på europeisk nivå där svenska aktörer finns representerade till exempel SGU (EU Working group Groundwater)¹⁰ och flera svenska universitet (via Norman Network)¹¹. Flera av stödaktörerna

---

¹⁰ EU working group Groundwater. <https://www.sgu.se/om-sgu/verksamhet/samarbeten/common-implementation-strategy---working-group-groundwater-cis--wg-gw/>

¹¹ Norman Network. <https://www.norman-network.net/>

som nämns under 7.1 kommer att vara viktiga för omvärldsbevakningen. Ett exempel på detta är Kemikalieinspektionen som är sammankallande för både Toxikologiska rådet¹² och Samordningsgruppen för nya potentiella kemikaliehot (SamTox)¹³. I dessa organisationer ingår i sin tur representanter från en rad svenska myndigheter och forskare från flera universitet i Sverige.

Omvärldsbevakningen ska aktivt följa utvecklingen av metoder för analyser av kemiska föroreningar i vatten. Det är även viktigt att följa hur den senaste teknikutvecklingen kommer till användning dels inom angränsande områden såsom miljöövervakning, och dels vid de ledande dricksvattenlaboratorierna i till exempel Europa.

Även omvärldsbevakning inom toxikologi, till exempel kombinationseffekter av kemiska ämnen, ökande trender av kemisk kontamination, nya riskvärderingsdata, och antagonistiska kontaminanter ingår. Det kan också bli aktuellt att arbeta med kompetenshöjning inom katastroftoxikologi, ta fram nya riskvärderingsmetoder och genomföra kartläggningar.

Sveriges medlemskap i Nato, tillsammans med utökad samverkan med motsvarande myndigheter i våra nordiska grannländer, ökar möjligheter till värdefull omvärldsbevakning.

7.2.6 Nätverk, utbildning och övningar

För att få ett ökat samarbete mellan laboratorier som arbetar med analys av vatten och stärka landets samlade förmåga ska det nationella beredskapslaboratoriet fungera som nätverkscentrum. Det är av stor betydelse att det finns en löpande fungerande kommunikation i normalsituationer så att det vid kris och svåra ansträngningar finns bättre förutsättningar att hantera dessa. Ett sätt är att organisera övningar eller kurser om kemiska analysmetoder och arbeta med kunskapsförmedling genom workshops och temadagar. Det är angeläget att förbereda privata och kommunala laboratorier inför fredstida krissituationer och höjd beredskap.

---

¹² Toxikologiska rådet. <https://www.kemi.se/om-kemikalieinspektionen/organisation/toxikologiska-radet>

¹³ SamTox. <https://www.kemi.se/om-kemikalieinspektionen/organisation/samordningsgruppen-for-nya-potentiella-kemikaliehot---samttox>

7.3 Hur ska organisationen fungera

Livsmedelsverket föreslås att leda och samordna arbetet i tätt samarbete med FOI och SVA, med en myndighetsgemensam ledningsgrupp, där alla tre aktörer bidrar utifrån sina expert- och ansvarsområden. För att underlätta samarbetet och externa kontakter föreslås NBV-C att organiseras på liknande sätt som NBV-B som 2023 startades upp av Livsmedelsverket, SVA och FOI.

Målet är att det ska finnas *en* ingång till hela NBV-funktionen så att det är tydligt vart målgrupp och intressenter kan vända sig för stöd oavsett om det gäller kemisk eller mikrobiologisk analys av vatten.

I laboratorieförmågan ingår befintliga laboratorielokaler hos de ingående myndigheterna, som behöver vara utrustade för analys av kemiska riskämnen. Utöver det krävs planering för att säkra kompetensförsörjningen hos den laborativa och den riskvärderande personalen för att snabbt kunna ställa om till att ta emot, analysera och riskvärdera stora mängder prover.

Denna organisation förutsätter att VAKA och Livsmedelsverkets TiB kan ta emot förfrågningar och larm dygnet runt. Vid kris eller höjd beredskap kan NBV-C:s personal eventuellt behöva kallas in utanför ordinarie arbetstid för att stötta med expertis gällande analys av kemiska ämnen och rådgivning för hela analyskedjan (Figur 1).

8 Förutsättningar för funktionen

8.1 Ekonomiska förutsättningar

Myndigheterna föreslår att det upprättas ett nationellt beredskapslaboratorium för kemiska dricksvattenanalyser (NBV-C) i Sverige och att denna förmåga säkerställs över tid. Mot bakgrund av att denna funktion skulle vara en del i den svenska beredskapsförmågan föreslås att den finansieras genom statlig anslagsfinansiering. En liknande funktion för mikrobiologiska dricksvattenanalyser (NBV-B) har nyligen upprättats och det föreslås att den motsvarande funktionen för kemiska analyser upprättas vid samma myndigheter, samt organiseras och finansieras på liknande sätt. Därmed föreslås att Livsmedelsverkets, SVA:s och FOI:s myndighetsinstruktioner kompletteras med den nya uppgiften och att den finansieras långsiktigt med en ökning av myndigheternas förvaltningsanslag.

I utredningen har tre olika ambitionsnivåer tagits fram. Det rekommenderade alternativet beskriver förmågan som bör finnas för att effektivt förhindra, upptäcka och åtgärda en allvarlig kemisk kontamination eller krissituation (se Tabell 2). Reducerad nivå visar på en lägre förmåga än det önskade, medan kraftigt reducerad nivå beskriver en kritiskt låg förmåga. Dessa tre alternativ kan i olika omfattning ge ett nationellt stöd utifrån de beskrivna scenarierna i kapitel 6.3.

Under uppstartfasen bedöms kostnaderna för exempelvis planering och administration vara högre än senare i arbetet. Detta kommer senare i projektet att balanseras upp av högre kostnader för till exempel metodutveckling och övningar. Behovet av resurser kommer således att vara jämnt fördelade under hela arbetets gång.

8.1.1 Rekommenderad nivå

För att beräkna kostnadsalternativen har myndigheterna utgått från en schablonkostnad per årsarbetare. De löpande kostnaderna för investeringar i instrument, samt service och reparationer, är beräknade utifrån 2024 års nivåer med en avskrivningstid på 7 år. Med dessa utgångspunkter föreslås regeringen att från 2025 årligen anvisa totalt 25 mnkr per år för att etablera och upprätthålla ett effektivt nationellt beredskapslaboratorium för kemiska dricksvattenanalyser i Sverige. Medlen föreslås fördelas på de tre myndigheterna enligt följande: Livsmedelsverket 11 mnkr, SVA 6 mnkr och FOI 8 mnkr per år.

Tabell 2. Kostnader

	Rekommenderad nivå	Reducerad nivå	Kraftigt reducerad nivå
Personal	tkr per år	tkr per år	tkr per år
Livsmedelsverket	9 360	7 680	6 000
SVA	4 680	3 840	3 000
FOI	6 360	5 220	4 080
Summa	20 400	16 740	13 080
Instrument, material, reagens	tkr per år	tkr per år	tkr per år
Livsmedelsverket	2 000	1 500	1 000
SVA	1 500	1 500	1 000
FOI	1 500	1 500	1 000
Summa	5 000	4 500	3 000
Summa personal och instrument	25 400	21 240	16 080

Som beskrivs i avsnitt 7.1 är den nuvarande nationella förmågan för analys av okänd eller oväntad kemisk förorening i dricksvatten huvudsakligen finansierad med tillfälliga medel från MSB 2:4. Om samhället, under fredstid och i höjd beredskap, ska kunna hantera sådana händelser krävs en stabil finansiering för att utveckla, etablera och upprätthålla denna förmåga. Arbetet omfattar utveckling av analysmetodik, implementering och upprätthållande av metoder vid myndigheternas laboratorier (personalkompetens, lager av förbrukningsvaror, kvalitetssäkring), toxikologisk riskvärdering och upprätthållande av kompetens, och samverkan genom etablering av nätverk med de privata och kommunala vattenlaboratorierna. Även dialog med branschorganisation, kommuner och andra myndigheter inom totalförsvaret ingår för att förmågan ska vara känd samt för att kunna bemöta identifierade behov från dessa aktörer.

För att kunna bygga upp en sådan förmåga och röra oss mot det önskade läget gällande Sveriges möjligheter att kunna agera snabbt, effektivt och med tydlig kommunikation vid allvarliga händelser, föreslås finansiering enligt den rekommenderade nivån i Tabell 2. Det önskade läget ger förutsättningar att så snabbt som möjligt hantera olika typer av händelser (exempelvis scenario 1–6) genom rätt kompetens, avancerade analysmetoder och upprättade samarbeten i stora delar av Sverige.

Utöver personalbemanning tillkommer de kostnader som angivits i Tabell 2 för avancerade analysinstrument, driftskostnader för material, reagens med mera. Den rekommenderade nivån omfattar med andra ord utveckling och upprätthållande av den *samlade* förmågan, inklusive medel för att kunna agera vid oväntade kemiska föroreningar av dricksvatten eller andra allvarliga händelser som kräver kemiska vattenanalyser.

En sammanfattning av vilka aktiviteter som omfattas av respektive nivå finns i Tabell 3. Detaljerade underlag för finansiering av de olika förslagen kan lämnas ut på begäran.

Tabell 3. Aktivitetsöversikt för de tre finansieringsnivåerna.

Aktiviteter	Rekommenderad nivå	Reducerad nivå	Kraftigt reducerad nivå
Grundläggande stöd till laboratorier och VA-organisationer	ingår	ingår	ingår
Analys av kända ämnen (riktad analys)	ingår	ingår	ingår
Säkerhetsarbete, kommunikation, juridik, mm	ingår	ingår	ingår
Beredskapsplanering (behovsanalyser, risk- och sårbarhetsanalyser, mm)	ingår	delvis	delvis
Utredning av okända ämnen (förutsättningslös analys)	ingår	delvis	delvis
Toxikologisk riskvärdering	ingår	delvis	saknas
Utökat expertstöd till laboratorier och VA-organisationer (utbildningar, övningar)	ingår	delvis	saknas
Toxikologisk utredning (tolkning av symtom)	ingår	saknas	saknas

8.1.2 Reducerad nivå

Reducerad nivå innebär en betydande neddragning för alla tre myndigheterna jämfört med den rekommenderade nivån (se Tabell 2 och 3). Förmågan att analysera okända kemiska ämnen och möjligheterna att ge utökat expertstöd till laboratorier och VA-organisationer skulle begränsas. Beredskapsplanering kommer endast att delvis kunna utföras vilket innebär försämrade analys av kritiska beroenden och begränsade behovsanalyser.

Likaså minskas möjligheten att utföra toxikologisk riskvärdering, det vill säga förmågan att kunna bedöma följderna av att till exempel använda ett delvis orenat vatten. Denna situation beskrivs i scenario 6 ”Krig i närområdet” i avsnitt 6.3. I förslaget har också toxikologisk utredning helt tagits bort, det vill säga expertstöd från toxikologer för symtomtolkning hos de

insjuknade – en mycket viktig pusselbit för identifieringen av vilka kemiska ämnen som har kontaminerat vattnet (scenario 5 ”Översvämning av industriområde”).

Ett annat exempel på effekterna kan tydliggöras genom att betrakta scenario 4 ”Intrång på vattenverk”. Årligen drabbas något eller några vattenverk i Sverige av inbrott, och syftet är ofta oklart. I princip kan vad som helst ha tillförts till vattnet och det blir oerhört viktigt att kunna detektera helt okända eller oväntade kemiska ämnen, en förmåga som endast ingår delvis vid den reducerade nivån. Då även det utökade expertstödet till kommuner och VA-organisationer minskat blir konsekvensen av neddragningen att landets förmåga och beredskap, samt samordningen vid händelse, inte blir lika stark och organiserad som vid den rekommenderade nivån.

8.1.3 Kraftigt reducerad nivå

En kraftigt reducerad nivå innebär ett minimum av personal och en lägsta nivå för att i någon grad kunna stötta, på nationell nivå, vid händelse av allvarlig eller oväntad kemisk förorening i dricksvatten. Vid denna låga ambitionsnivå har några av de förmågor som minskats betydligt vid den reducerade nivån (se 8.1.2) helt tagits bort. Det utökade expertstödet till kommuner och VA-organisationer saknas helt. Vid denna nivå kan effekterna åskådliggöras med till exempel scenario 3 ”Skogsbrand hotar vattenverk”, som har en mångfacetterad problematik. Det gedigna stödet som skulle krävas till det drabbade vattenverket och kommunen blir kraftigt reducerat. Samma sak med scenario 1 ”Cyberangrepp mot analysföretag” som skulle ställa höga krav på kompetens och samordning mellan Sveriges förmågor.

Den allvarligaste konsekvensen av lägre ambitionsnivåer skulle kunna vara att ett krisläge permanentas, eller blir mer utdraget än det behöver vara. Detta kan i sin tur innebära att fler människor blir sjuka av vattnet, eller blir utan acceptabelt dricksvatten en längre tid än nödvändigt. En annan tänkbar konsekvens är bristfällig rådgivning vid misstanke om kemiska föroreningar eller då de ordinarie laboratorierna av någon anledning inte kan arbeta som vanligt, med följderna att dricksvatten inte kan levereras till konsument. Att inte kunna stoppa en pågående allvarlig händelse så snart som möjligt får uppenbara ekonomiska konsekvenser för den kommun som drabbas, och kan även leda till förtroendeförluster och försvagad försvarsförmåga.

8.2 Juridiska förutsättningar

För att kunna bedriva verksamheten vid nationellt beredskapslaboratorium för kemiska dricksvattenanalyser kommer de ingående myndigheterna att behöva dela sekretessbelagda uppgifter med varandra.

Det är i dagsläget tveksamt om de samverkande myndigheterna, med hänsyn till bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen (1949:105) och offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), kommer att kunna utväxla sekretessbelagda uppgifter med varandra i den utsträckning som är nödvändig för att verksamheten ska kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt.

Det föreslås därför att en sekretessbrytande bestämmelse införs, som stadgar att de samverkande myndigheterna tillåts dela sekretessbelagda uppgifter med varandra inom ramen för den verksamhet som kommer att bedrivas vid beredskapslaboratorierna. Samtidigt bör det också införas en bestämmelse som säkerställer att de sekretessbelagda uppgifter som lämnas ut med stöd av den föreslagna sekretessbrytande bestämmelsen, skyddas hos den mottagande myndigheten.

Se bilaga 2 för den fullständiga analysen av de juridiska förutsättningarna.

8.3 Säkerhetsförutsättningar

Livsmedelsverket, FOI och SVA bygger för närvarande ett nationellt beredskapslaboratorium för mikrobiologiska dricksvattenanalyser (NBV-B) som omfattar säkerhetskänslig verksamhet. Det ställer sedan tidigare krav på säkerhetsskyddsåtgärder inom personalsäkerhet, informationssäkerhet och fysisk säkerhet. Om det myndighetsöverskridande arbetet även ska omhänderta kemiska faror finns det därmed en grund att bygga vidare på. Myndigheterna behöver göra en konsekvensanalys av vad det innebär att samla flera nationella förmågor på en plats och se över de samlade informationsmängderna när beslut om struktur och utformning av nationellt beredskapslaboratorium har fattats.

Livsmedelsverket stärker sitt säkerhets- och säkerhetsskyddsarbete. Det finns förmåga att omhänderta det utökade ansvar som ett nationellt beredskapslaboratorium för kemiska ämnen i dricksvatten skulle innebära men det kommer att kräva ytterligare utredningsarbete, dels för myndigheten, dels i relation till övriga berörda myndigheter. Det är rimligt att en sådan utredning skulle leda till behov av ytterligare dimensionering av åtgärder för att säkerställa en säker och robust drift så väl som efterlevnad av säkerhetsskyddslagstiftningen.

De berörda myndigheterna behöver säkerställa att en analys över säkerhetsskyddsaspekter i samarbetet genomförs och gemensamt ta fram en plan för arbetet framåt. Analysen bör grundas i en informationsklassning av de uppgifter som behöver delas mellan myndigheterna, samt hur detta ska

gå till. Varje myndighet är var för sig ansvarig för att säkerhetskänslig verksamhet skyddas. Beroende på vad analysen av den gemensamma verksamheten visar kan en säkerhetsskyddsöverenskommelse eller ett säkerhetsskyddsavtal behöva upprättas mellan aktörerna.

För att en nationell laboratorieförmåga för kemiska dricksvattenanalyser ska kunna upprätthållas även vid krissituationer och höjd beredskap bör en kontinuitetsplanering upprättas. Precis som för säkerhetsaspekterna ansvarar berörda myndigheter för upprättandet av kontinuitetsplaneringen var för sig, men arbetet kan med fördel även samordnas myndigheterna emellan eftersom det handlar om att säkra en nationell förmåga. Det är många aspekter som bör omhändertas, exempelvis behov av kommunikation mellan berörda myndigheter, men även med aktörer som beställer provtagning.

Kontinuitetsplanering kräver särskilda beaktanden när förmågan förväntas upprätthållas under krissituationer och höjd beredskap med anledning av de förutsättningar som sådana situationer kan innebära. Exempelvis bör provets integritet från provtagningstillfället fram till det nationella beredskapslaboratoriet beaktas, såväl som provsvarens integritet vid förmedling av provsvar.

Upprättandet av ett nationellt beredskapslaboratorium i sig leder till en förstärkning av Sveriges beredskap, då förutsättningar för gemensamt lärande och ökad kompetens om kemiska risker förmodas öka. En viktig aspekt är att säkerställa att kompetensen sprids mellan de berörda myndigheterna, utan att sekretessreglerad information röjs. Detta innebär ökade krav på planering för att säkerställa tillgång till kompetens men även säkerhetsskyddsåtgärder för att säkerställa personalens pålitlighet.

När utformning av uppdraget för det nationella beredskapslaboratoriet för kemiska risker i dricksvatten är beslutat kan behov av säkerhetsåtgärder ringas in ytterligare. Behovet av att redan inledningsvis säkerställa verksamhetsskydd och från början bygga redundans för den nationella förmågan som skapas är nödvändigt. Behov av stödresurser bedöms vara större under uppbyggnadsfasen än när NBV byggs upp i sin helhet.

9 Formalisering och uppstart

Ett beslut om att etablera ett nationellt beredskapslaboratorium för kemiska dricksvattenanalyser, genom upprättandet av NBV-C, kommer att medföra att såväl nya som redan befintliga resurser kommer att ingå i organisationen. Detta gör att uppbyggnaden inte startar från noll, utan att viss förmåga och funktionalitet hos NBV-C kommer att finnas på plats redan under organisationens första år.

Som beskrivits under avsnitt 7.1 finns i dagsläget både laboratorier för kemisk analys och riskvärderingskompetens vid myndigheterna. Dessutom finns kvalitetssystem och rutiner för att ta emot prover från beställare, utföra analyser med spårbarhet och att svara ut analysresultat.¹⁴ Vidare har de tre myndigheterna erfarenhet av att samarbeta i utredningar av kända och okända ämnen i dricksvatten, vilket är ett bra utgångsläge för uppbyggnaden av den nya gemensamma förmågan. Samtidigt finns behoven som beskrivits under avsnitt 8.1 av personal och instrumentering, samt en långsiktig finansiering.

Som anges i de ekonomiska förutsättningarna (8.1) föreslås det att myndigheternas instruktioner kompletteras med den nya uppgiften och att denna finansieras långsiktigt med en ökning av myndigheternas förvaltningsanslag.

Om förslaget antas kommer NBV-C att utgöra en ny, myndighetsgemensam organisation. Formen för denna måste fastställas genom beslut i den myndighetsgemensamma ledningsgruppen. Därefter kan den nya förmågan planeras och byggas upp, med en uppstartsfas om 2 till 3 år med tydliga milstolpar för vad som ska etableras under denna period. I uppstartsfasen ingår: planering för uppbyggnaden av laboratorieförmåga, bemanning, beredskapsplanering, plan och prioritering för kompetensutveckling och metodutveckling, plan för omvärldsbevakning, fördjupad säkerhetsskyddsanalys och dialog med berörda aktörer. De senare omfattar både frestida intressenter såsom kommuner, dricksvattenproducenter och länsstyrelser samt intressenter ur ett totalförsvarsperspektiv, där även Försvarmaktens eventuella behov tas i beaktande.

Andra viktiga aktörer för den nationella förmågan och som arbetar med CBRN-relaterade frågor kommer att kontaktas, exempelvis Giftinformationscentralen, Nationellt Forensiskt Centrum, Totalförsvarets skyddscentrum och Sveriges lantbruksuniversitet.

---

¹⁴ Livsmedelsverket och SVA är ackrediterade för analyser i enlighet med SS-EN ISO/IEC 17025:2018, standarden som fastställer allmänna kompetenskrav och utifrån vilken laboratorier påvisar att verksamheten bedrivs på ett kompetent sätt och ger tillförlitliga resultat.

Det är också viktigt att nå ut till länsstyrelser, kommuner, regioner och vattenproducenter så att förmågan blir välkänd och en självklar partner vid misstanke om kontamination, i fredstid samt vid motsvarande utmaningar under kris och höjd beredskap.

För att stärka Sveriges nationella förmåga, inklusive de analyser som görs vid privata och kommunala laboratorier, ingår även att arrangera nätverksträffar och övningar i NBV-C:s aktiviteter. Detta är något som efterfrågas av branschen och skulle höja Sveriges totala motståndskraft.

10 Utblick och framtida behov

Sedan utredningen om NBV-B genomfördes har den säkerhetspolitiska hotbilden försämrats. I och med Rysslands invasion i Ukraina har behovet av beredskapsplanering blivit akut. Med utvecklade funktioner av NBV-C och NBV-B så kommer det att finnas en beredskap att hantera händelser med både biologisk och kemisk kontamination av dricksvatten. Däremot kvarstår behovet av att bygga upp en motsvarande verksamhet för radioaktiva händelser.

10.1 Beredskapslaboratorium för radioaktiva ämnen

Tröskeln för hot om användning av kärnvapen har sänkts. Kärnvapen utgör ett centralt element för Rysslands strategiska avskräckning och anspelningar har gjorts om hot om användning av kärnvapen. Kärnkraftverk kan också vara föremål för militär erövring, vilket vi sett vid Rysslands annektering av kärnkraftverket i Zaporizjzja.¹⁵ Med bakgrund av detta anser Livsmedelsverket att Sverige är i behov av en motsvarande utredning för radioaktiva ämnen. Strålsäkerhetsmyndigheten samordnar de beredskapsåtgärder som krävs för att identifiera, förebygga och detektera radiologiska och nukleära händelser och olyckor. I detta sammanhang upprätthåller de en förmåga att genomföra mätning, provtagning och analys i fält vilket varken inkluderar beredskap för dricksvatten eller livsmedel. Livsmedelsverket har ansvar för kontroll av att gränsvärden för radioaktiva ämnen inte överskrids, och att ge råd om mätningar till dricksvatten- och livsmedelsproducenter. Det är inte klargjort hur dessa mätningar ska hanteras innan producenterna har hunnit sätta upp en egen kontroll. Utredningen behöver då klargöra ansvarsfrågan, samt omfatta och analysera vilka förmågor Sverige behöver samordna i framtiden för att kunna förhindra att radioaktiva ämnen intas via dricksvatten och livsmedel såväl under fredstid som vid kris och höjd beredskap.

---

¹⁵ Strålsäkerhetsmyndigheten (2022) <https://www.stralsakerhetsmyndigheten.se/press/nyheter/2022/karnkraftverket-zaporizjzja-i-ukraina-har-kopplats-bort-fran-elnetet/>

11 Bilagor

Bilaga 1. Kompetens hos huvud- och stödaktörerna i NBV-C

Kompetens hos huvudaktörerna

a) Livsmedelsverket

Livsmedelsverket leder och samordnar kontrollen av dricksvatten och utarbetar regler inom dricksvattenområdet. Myndigheten har en samlad expertkunskap och erfarenhet rörande såväl laboratorieanalyser av dricksvatten som dricksvattenproduktion och kontroll av dricksvatten.

Livsmedelsverkets egna laboratorier kan analysera ett stort antal kemiska ämnen såsom bekämpningsmedel, miljöföroreningar, tungmetaller och algtoxiner. Det finns även en toxikologisk expertkompetens för riskvärdering av oönskade kemiska ämnen för att bestämma om ämnet i vattnet innebär en risk eller inte. Myndigheten har även erfarenhet av att ge stöd åt både analyslaboratorier och vattenproducenter i frågor rörande analys av kända ämnen och bidra med kemiska utredningar av okända föroreningar i dricksvatten.

Nationella samordningsgruppen för dricksvatten leds av Livsmedelsverket och samlar ett flertal myndigheter och organisationer i syfte att verka för en långsiktigt hållbar, trygg och säker dricksvattenförsörjning och ge stöd i dricksvattenfrågor.¹⁶ En av de tre beredningsgrupperna har fokus på civilt försvar och krisberedskap.¹⁷

Livsmedelsverket är en beredskapsmyndighet som har tjänsteman i beredskap (TiB) och precis som VAKA går att nå dygnet runt. Livsmedelsverket utsågs till sektorsansvarig myndighet för livsmedels- och dricksvattenförsörjning 2022. Det betyder att Livsmedelsverket ska stödja andra beredskapsmyndigheter och samordna övriga aktörers arbete så att befolkningen fortsatt får tillgång till säker mat och dricksvatten, speciellt vid kris och höjd beredskap.

---

¹⁶ Livsmedelsverket. <https://www.livsmedelsverket.se/om-oss/samarbeten-och-projekt/nationell-samordningrupp-for-dricksvatten>

¹⁷ Livsmedelsverket. <https://www.livsmedelsverket.se/om-oss/samarbeten-och-projekt/nationell-samordningrupp-for-dricksvatten/gruppen-for-civilt-forsvar-och-krisberedskap>

b) SVA

SVA är en expertmyndighet med beredskapsuppdrag som arbetar för att främja djurs och människors hälsa, svensk djurhållning och miljö. Vid SVA finns en etablerad struktur för hantering av stora mängder prover och en förmåga att kunna implementera automatiserad hantering av prover. Vidare är SVA ett ackrediterat laboratorium för analyser av toxiner och andra kemiska ämnen i foder, livsmedel och biologiska prover. Analyserna kan även innefatta att söka efter okända ämnen. SVA har även expertis inom veterinärmedicinsk forensik. Tillsammans med Livsmedelsverket har SVA en särskild kompetens om naturliga gifter (toxiner) och kan bistå dricksvattenaktörer med den typen av analyser.

c) FOI

Avdelningen CBRN-skydd och säkerhet vid FOI är svensk expertmyndighet för skydd mot CBRN-ämnen och skall bedriva forskning avseende hot från och skydd mot kemiska, biologiska och radioaktiva ämnen (inklusive kemiska och biologiska vapen) samt kärnvapen och dess radiologiska följdverkningar. Dessa ämnen kan användas i vapensystem men anses även kunna nyttjas i terrorsyfte. FOI CBRN har kvalitetssäkrade analyslaboratorier som kan bistå med analyser av dessa CBRN-ämnen. Vidare har FOI kapacitet att analysera ett stort antal toxiska industrikemikalier, bekämpningsmedel och andra miljögifter samt genomföra strukturutredningar i olika typer av prover. FOI har ett ackrediterat laboratorium för analys av kemiska stridsmedel och relaterade ämnen i miljö- och biomedicinska prover. FOI har ett nära samarbete med Försvarsmakten och Polisen och stor erfarenhet av att arbeta med säkerhetskänsliga ärenden, vilket är värdefullt för en ny laboratorieförmåga som ska genomföra analyser under kriser och höjd beredskap. FOI har också kompetens gällande riskvärderingar av akut karaktär.

Kompetens hos stödaktörerna

a) Kemikalieinspektionen

Kemikalieinspektionen kontrollerar att företag följer reglerna för kemiska produkter, bekämpningsmedel och kemikalier i varor. Myndigheten tillhandahåller det svenska produktregistret och bekämpningsmedelsregistret. Detta kan vara användbar information för NBV-C vid exempelvis översvämningsscenarioer när man behöver få en uppfattning om vad som kan ha läckt ut från en verksamhet. På myndigheten finns även kompetens kring modeller för att kunna förutsäga hur ämnen bryts ner, omvandlas eller kan spridas vidare i naturen. Baserat på data från produktregistret har man tagit fram ett verktyg (exponeringsindex) för att kunna prediktera vilka ämnen som är relevanta att övervaka i olika recipienter i miljön (ytvatten, jord, luft, reningsverk) eller i människa.

Kemikalieinspektionen har omfattande kompetens och kunskap gällande riskvärderingar av ett stort antal industriella kemikalier, som till exempel bekämpningsmedel.

b) Sveriges Geologiska Undersökning (SGU)

Ett av SGU:s grunduppdrag är insamling och tillhandhållande av geologisk information. Detta utförs både inom ramen för SGU:s anslagsfinansierade verksamhet och på uppdrag av andra myndigheter exempelvis genom miljöövervakningsuppdraget vilket även inkluderar en generell samordning av grundvattenövervakningen. Utöver att samla in och förvalta data, arbetar SGU med att analysera och tolka data i syfte att exempelvis avgränsa och karakterisera grundvattenmagasin, ta fram sårbarhetskartor, kartlägga bakgrundshalter och utvärdera trender av framförallt naturligt förekommande ämnen, samt bidra till förståelsen för spridning av olika typer av föroreningar i grundvatten. Myndigheten har hydrogeologisk kompetens vilket kan komma till användning för NBV-C vid kartläggning av spridning, exempelvis översvämning.

c) Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB)

MSB kan stötta med uppdateringar kring hotbild, scenarioanalys, beredskapsfrågor, samt förmågeluckor. MSB har även förstärkningsresurser inom bland annat översvämning, strandnära oljeutsläpp och CBRNE som en del i sitt uppdrag.

d) Svenskt Vatten

Svenskt Vatten är branschorganisation för vatten- och avloppsverksamheter i Sverige och har direkt kontakt med alla kommunala dricksvattenproducenter. Svenskt Vatten har samlade råd och riktlinjer för dricksvattenproducenter både för drift och kontroll. De har även expertis om krisledning, dricksvattenberedning och säkerhetsfrågor kopplade till dricksvatten. Svenskt Vatten kan också stötta NBV-C med statistik och information från VA-organisationerna.

e) Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)

SKR stödjer kommunerna i deras arbete med bland annat dricksvattenkontroll. De har även en expertis inom säkerhet och beredskap genom nätverket med kommunala beredskaps- och miljöchefer. SKR kan även genom sin statistikavdelning stötta NBV i framtagning av enkäter för en behovsanalys hos dricksvattenproducenterna.

Bilaga 2. Juridiska förutsättningar

Bakgrund

De myndigheter som tillsammans föreslås bilda ett nationellt beredskapslaboratorium för kemiska dricksvattenanalyser kommer att behöva dela uppgifter med varandra. Det behöver därför utredas om det regelverk som omgärdar informationsutbyte mellan myndigheter medger den typ av informationsutbyte som är nödvändig för att verksamheten vid beredskapslaboratorierna ska kunna bedrivas på ett ändamålsenligt vis.

Rätten att ta del av allmänna handlingar

Enligt 2 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen (1949:105), nedan benämnd TF, har varje svensk medborgare¹⁸ rätt att ta del av allmänna handlingar. Med handling avses en framställning i skrift eller bild samt en upptagning som endast med tekniska hjälpmedel kan läsas eller avlyssnas eller uppfattas på annat sätt.¹⁹ En handling är allmän, om den förvaras hos en myndighet och enligt 2 kap. 9 eller 10 §§ TF anses inkommen till myndigheten eller upprättad där.²⁰

Rätten att ta del av allmänna handlingar får enligt 2 kap. 2 § första stycket TF endast begränsas om det är påkallat med hänsyn till vissa i paragrafen angivna intressen såsom skyddet för rikets säkerhet eller dess förhållande till annan stat eller mellanfolklig organisation, en myndighets verksamhet för inspektion, kontroll eller annan tillsyn, intresset att förebygga eller beivra brott eller enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden. En sådan begränsning uppnås genom att det införs sekretessbestämmelser för vissa uppgifter. Uppgifter för vilka det finns bestämmelser om sekretess kallas *sekretessreglerade uppgifter*. En *sekretessbelagd uppgift* är en sekretessreglerad uppgift för vilken sekretess gäller i ett enskilt fall.²¹

En begränsning av rätten att ta del av allmänna handlingar ska anges noga i en bestämmelse i en särskild lag eller, om det i ett visst fall är lämpligare, i en annan lag vartill den särskilda lagen hänvisar. Efter bemyndigande i en sådan bestämmelse får regeringen genom förordning meddela närmare föreskrifter om bestämmelsens tillämplighet.²² Den särskilda lagen är

---

¹⁸ Utländska medborgare är likställda med svenska medborgare, om inte något annat följer av tryckfrihetsförordningen eller annan lag.

¹⁹ Se 2 kap. 3 § TF.

²⁰ Se 2 kap. 4 § TF.

²¹ Se 3 kap. 1 § OSL.

²² Se 2 kap. 2 § andra stycket TF.

offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), nedan benämnd OSL, och regeringen har meddelat närmare föreskrifter i offentlighets- och sekretessförordningen (2009:641).

Innebörden av sekretess

Sekretess innebär ett förbud att röja en uppgift, oavsett om det sker genom utlämnande av en handling eller genom att röja uppgiften muntligen eller på något annat sätt.²³ Sekretessen innebär således dels handlingssekretess, dels tystnadsplikt.

Sekretess gäller som huvudregel inte bara i förhållande till enskilda utan också mellan myndigheter och inom en myndighet, om det vid myndigheten finns olika verksamhetsgrenar som är att betrakta som självständiga i förhållande till varandra.²⁴ Sekretess gäller också mot utländska myndigheter och mellanfolkliga organisationer.²⁵

En grundläggande princip i OSL är att sekretess som huvudregel inte följer med en uppgift när den lämnas till en annan myndighet. Skälet till detta är att man har ansett att offentlighetsintresset kan kräva att de uppgifter som behandlas som hemliga hos en myndighet ska vara offentliga hos den myndighet som har inhämtat dem från den förstnämnda myndigheten.²⁶

Det finns emellertid några undantag från denna huvudregel. Om en myndighet får en sekretessreglerad uppgift från en annan myndighet, gäller sekretess alltså för uppgiften hos den mottagande myndigheten om sekretess följer av

1. en primär sekretessbestämmelse som är tillämplig hos den mottagande myndigheten, eller
2. en bestämmelse om överföring av sekretess.

Motsvarande gäller om en myndighet har elektronisk tillgång till en sekretessreglerad uppgift hos en annan myndighet (s.k. direktåtkomst). Detta följer av 7 kap. 2 § OSL.

Om det varken finns en primär sekretessbestämmelse som är tillämplig hos den mottagande myndigheten, eller en bestämmelse om överföring av sekretess som är tillämplig på den aktuella uppgiften, blir uppgiften således offentlig hos den mottagande myndigheten.

Om flera sekretessbestämmelser är tillämpliga på en uppgift hos en myndighet, och en prövning i ett enskilt fall resulterar i att uppgiften inte är sekretessbelagd enligt en eller flera

---

²³ Se 3 kap. 1 § OSL.

²⁴ Se 8 kap. 1 och 2 §§ OSL.

²⁵ Se 8 kap. 3 § OSL.

²⁶ Se prop. 1979/80:2 Del A s. 75 f.

bestämmelser samtidigt som den är sekretessbelagd enligt en eller flera andra bestämmelser, ska de senare bestämmelserna ha företräde om inte annat anges i OSL.²⁷

Primära sekretessbestämmelser

Begreppet primär sekretessbestämmelse definieras som en bestämmelse om sekretess som en myndighet ska tillämpa på grund av att bestämmelsen

1. riktar sig direkt till myndigheten, dvs. myndigheten anges i bestämmelsen,
2. omfattar en viss verksamhetstyp eller en viss ärendetyp som hanteras hos myndigheten, eller
3. omfattar vissa uppgifter som finns hos myndigheten.²⁸

Bestämmelser av det slag som anges i 1 och 2 ovan har en begränsad räckvidd. De flesta sekretessbestämmelserna är av sådant slag. Räckvidden för de bestämmelser som faller inom punkten 3 ovan har dock inte begränsats. I dessa fall gäller sekretessen därför för de i bestämmelsen angivna uppgifterna, oavsett i vilket sammanhang de förekommer. Primära sekretessbestämmelser av det slag som anges i punkt 3 ovan är alltså tillämpliga hos alla myndigheter.

Primära sekretessbestämmelser som saknar räckvidd, och därför ska tillämpas av alla myndigheter, är ovanliga. Som exempel på en sådan bestämmelse kan utrikessekretessen i 15 kap. 1 § OSL och försvarssekretessen i 15 kap. 2 § OSL nämnas.

Överföring av sekretess

En bestämmelse om överföring av sekretess är en bestämmelse som stadgar att en primär sekretessbestämmelse som är tillämplig på en uppgift hos en myndighet, också ska tillämpas av den myndighet som uppgiften lämnas till, eller av en myndighet som har elektronisk tillgång till uppgiften hos den förstnämnda myndigheten. Med formuleringen elektronisk tillgång till en uppgift hos en annan myndighet avses s.k. direktåtkomst. Som exempel på en bestämmelse om överföring av sekretess kan 43 kap. 2 § OSL nämnas. Enligt denna bestämmelse omfattas en sekretessreglerad uppgift som en domstol, i sin rättskipande eller rättsvårdande verksamhet, får från en annan myndighet – med vissa undantag – av den sekretess som gällde hos den myndighet från vilken domstolen fick uppgiften.

Får en myndighet en sekretessreglerad uppgift från en annan myndighet, gäller sekretess för uppgiften hos den mottagande myndigheten endast om sekretess följer av en primär

---

²⁷ Se 7 kap. 3 § OSL.

²⁸ Se 3 kap. 1 § OSL.

sekretessbestämmelse som är tillämplig hos den mottagande myndigheten eller av en bestämmelse om överföring av sekretess.²⁹

Om det varken finns en primär sekretessbestämmelse som är tillämplig hos den mottagande myndigheten, eller en bestämmelse om överföring av sekretess, blir uppgiften alltså offentlig hos den mottagande myndigheten.

Sekretessbrytande bestämmelser

Som tidigare nämnts får en uppgift för vilken sekretess gäller inte röjas för enskilda eller för andra myndigheter, om inte annat anges i OSL eller i lag eller förordning som OSL hänvisar till.³⁰

Eftersom myndigheter i vissa fall måste kunna utbyta uppgifter med varandra för att kunna utföra sina uppgifter, innehåller OSL vissa s.k. sekretessbrytande bestämmelser. Om det för en sekretessreglerad uppgift finns en sekretessbrytande bestämmelse, hindrar sekretessen alltså inte att uppgiften lämnas ut till myndigheter eller enskilda under de förutsättningar som anges i den sekretessbrytande bestämmelsen.³¹

Generellt tillämpliga sekretessbrytande bestämmelser har samlats i 10 kap. OSL. Det finns också sekretessbrytande bestämmelser som endast bryter sekretessen enligt en viss sekretessbestämmelse. Sådana bestämmelser har placerats i anslutning till berörda sekretessbestämmelser. Inom ramen för den analys av de samverkande myndigheternas möjligheter att utbyta information med varandra som görs här, har emellertid endast bestämmelserna i 10 kap. 2 och 10 kap. 27 §§ OSL bedömts vara av intresse.

Enligt 10 kap. 2 § OSL hindrar sekretess inte att en uppgift lämnas till en enskild eller till en annan myndighet, om det är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra sin verksamhet. Bestämmelsen syftar således till att förhindra att en sekretessreglering hindra en myndighet att fullgöra uppgifter som åvilar myndigheten. Det är alltså det intresse som den utlämnande myndigheten har av att lämna uppgiften som är avgörande, inte vilket intresse den mottagande myndigheten har av att få uppgiften. Möjligheten att med stöd av denna bestämmelse lämna ut uppgifter som omfattas av sekretess ska enligt lagens förarbeten tillämpas restriktivt.³²

---

²⁹ Se 7 kap. 2 § OSL.

³⁰ Se 8 kap. 1 § OSL.

³¹ Se 3 kap. 1 § OSL.

³² Se prop. 1979/80:2 Del A s. 465 och 494.

I 10 kap. 27 § OSL återfinns den s.k. generalklausulen. Bestämmelsen innebär att en sekretessbelagd uppgift får lämnas till en annan myndighet eller verksamhetsgren, om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda. Även när det kommer till denna bestämmelse ska den tillämpas restriktivt, varvid särskild hänsyn ska tas till om den uppgift som lämnas ut kommer att åtnjuta ett svagare skydd hos den mottagande myndigheten än den har hos den utlämnande myndigheten.³³

Vilket sekretesskydd kommer de överlämnade uppgifterna att ha hos den mottagande myndigheten?

I den utredning av en nationell laboratorieförmåga för mikrobiologiska dricksvattenanalyser vid kris och höjd beredskap som Livsmedelsverket presenterade juni 2021³⁴, identifierades följande bestämmelser i OSL som ansågs kunna aktualiseras med hänsyn till den information som det föreslagna beredskapslaboratoriet för mikrobiologiska dricksvattenanalyser förväntades komma att behandla:

- 15 kap. 2 § OSL,
- 18 kap. 8 § OSL,
- 18 kap. 13 § OSL,
- 31 kap. 12 § OSL, och
- 31 kap. 16 § OSL.³⁵

Givet de likheter som finns mellan den verksamhet som föreslås bedrivas vid det beredskapslaboratorium som föreslås i denna rapport, och den som föreslogs bedrivas vid beredskapslaboratoriet för mikrobiologiska dricksvattenanalyser, bör man kunna utgå ifrån att de sekretessbestämmelser i OSL som Livsmedelsverket i 2021 års utredning bedömde kunna aktualiseras inom ramen för det arbete som skulle bedrivas vid beredskapslaboratoriet för mikrobiologiska dricksvattenanalyser, är de samma som kan förväntas bli aktuella i samband med den verksamhet som kommer att bedrivas vid det beredskapslaboratorium som föreslås i denna rapport.

Bestämmelserna i 15 kap. 2 §, 18 kap. 8 § och 18 kap. 13 § OSL är sådana sekretessbestämmelser som en myndighet ska tillämpa på grund av att bestämmelsen omfattar vissa uppgifter som finns hos myndigheten. Det är alltså fråga om primära sekretessbestämmelser som ska tillämpas av alla myndigheter som innehar uppgifterna.

---

³³ Se prop. 1979/80:146 s. 26 f.

³⁴ Dnr 2020/02338 hos Livsmedelsverket.

³⁵ Se avsnitt 6.2 i den utredning av en nationell laboratorieförmåga för mikrobiologiska dricksvattenanalyser vid kris och höjd beredskap som Livsmedelsverket presenterade juni 2021.

Om en uppgift som är skyddad av någon av dessa bestämmelser delas med en annan myndighet, ska den mottagande myndigheten därför också tillämpa den aktuella sekretessbestämmelsen på den mottagna uppgiften.

Till skillnad från det nyss sagda omfattar bestämmelserna i 31 kap. 12 och 16 §§ OSL bara vissa verksamhets- och ärendetyper som hanteras hos den handläggande myndigheten. Det är således här fråga om sådana primära sekretessbestämmelser som har en begränsad räckvidd. Om uppgifter som omfattas av dessa sekretessbestämmelser lämnas ut till en annan myndighet kommer den mottagande myndigheten därför inte att kunna tillämpa dessa primära sekretessbestämmelser, försåvitt det inte finns en bestämmelse om överföring av den aktuella sekretessbestämmelsen. Någon bestämmelse om överföring av sekretess som myndigheterna i dessa fall skulle kunna tillämpa synes dock inte finnas.

Kommer de samverkande myndigheterna att kunna dela sekretessbelagda uppgifter med varandra?

Som nämnts tidigare bedöms de samverkande myndigheterna kunna dela sekretessbelagda uppgifter med varandra under de förutsättningar som anges i 10 kap. 2 § OSL och 10 kap. 27 § OSL.

Som tidigare nämnts har bestämmelsen i 10 kap. 2 § OSL ett ganska speciellt, och därför också begränsat, tillämpningsområde. De samverkande myndigheterna kommer därför sannolikt endast i vissa mycket speciella fall kunna dela sekretessbelagda uppgifter med varandra med stöd av bestämmelsen i 10 kap. 2 § OSL.

När det kommer till bestämmelsen i 10 kap. 27 § OSL – den s.k. generalklausulen – infördes bestämmelsen i syfte att tjäna som en ventil för det fall ett utbyte av uppgifter mellan myndigheter behövde ske. Tanken var att sekretesslagstiftningen inte skulle utgöra ett hinder för myndigheter att utväxla uppgifter med varandra i situationer där intresset av att uppgifterna lämnades ut, enligt gängse värderingar, måste ges företräde framför intresset av att uppgifterna inte lämnades ut. Bestämmelsen synes i första hand ha varit tänkt att tillämpas i oförutsedda fall, dvs. i situationer som inte har kunnat förutses.³⁶

Trots detta finns det inget formellt hinder mot att myndigheter, med stöd av generalklausulen, rutinmässigt utbyter sekretessbelagda uppgifter med varandra. Generalklausulen synes dock bygga på tanken att ett rutinmässigt utbyte av sekretessbelagda uppgifter i regel ska vara särskilt författningsreglerat. I linje med detta har regeringen vid flera tillfällen gjort

---

³⁶ Se prop. 1979/80:2 Del A, s. 91.

bedömningen att det ofta inte är lämpligt att ett omfattande utlämnande av sekretessbelagda uppgifter sker enbart med stöd av den sekretessbrytande generalklausulen.³⁷

I lagens förarbeten anges det också att generalklausulen ska utnyttjas sparsamt, och med större försiktighet, om de sekretessbelagda uppgifter som lämnas ut med stöd av generalklausulen inte kommer att vara sekretesskyddade hos den mottagande myndigheten. Denna aspekt ansågs vara särskilt relevant i fråga om uppgifter som var sekretessbelagda med hänsyn till enskildas intressen.³⁸

Det har ovan konstaterats att de primära sekretessbestämmelserna i 31 kap. 12 och 16 §§ OSL – som har till syfte att skydda enskildas intressen – inte kommer att kunna tillämpas av den myndighet som tar emot uppgifter som är skyddade av dessa bestämmelser, om det inte finns någon bestämmelse om överföring av sekretessbestämmelserna.

Med hänsyn till det ovan sagda får det anses vara ytterst tveksamt om de samverkande myndigheterna, med stöd av 10 kap. 2 eller 27 §§ OSL, kommer att kunna utväxla sekretessbelagda uppgifter med varandra i den utsträckning som är nödvändig för att verksamheten vid de föreslagna beredskapslaboratorierna ska kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt.

Det föreslås därför att en sekretessbrytande bestämmelse införs, som stadgar att de samverkande myndigheterna tillåts dela sekretessbelagda uppgifter med varandra inom ramen för den verksamhet som kommer att bedrivas vid beredskapslaboratorierna.³⁹

Samtidigt med detta bör det införas en bestämmelse som tillgodoser behovet av att de sekretessbelagda uppgifter som lämnas ut med stöd av den föreslagna sekretessbrytande bestämmelsen, skyddas hos den mottagande myndigheten.

---

³⁷ Se t.ex., prop. 2015/16:65, s. 94 och prop. 2016/17:58, s. 126.

³⁸ Se prop. 1979/80: 2 Del A s. 77 och 91.

³⁹ Enligt 10 kap. 28 § hindrar sekretess inte att en uppgift lämnas till en annan myndighet, om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning.

